

סימן נד

האם צריך לעקור עצי סרק שניטעו בשביעית בשוגג

ניסן תשע"ה (שנת שמיטה)

שאלה:

אני אומר בשבת בשוגג יתקיים במזיד יעקב ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקב? מפני שישראל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות. וביאר רש"י (שם ד"ה מונין) "לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי כשיוצא מאיסור ערלה ומחליין אותו ברביעית הרואה מונה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית ואתי למשרי נטיעה בשביעית". לעומת זאת, בנטיעה בשבת ביאר רש"י (שם נ"ד ע"א ד"ה ואין מונין): "שאין מונים ימים לנטיעה אלא שנים לפיכך אין הדבר ידוע לזמן מרובה שנטע בשבת". כלומר: בשביעית מחמירים יותר מבשבת, משום שהיום בשבוע שבו ניטע האילן אינו ניכר, ולא עתיד להיות ניכר. לעומת זאת השנה שבה ניטע האילן יודע לכול בארבע השנים הראשונות, משום שמונים לאותו אילן את שנות הערלה ונטע רבעי ועל ידי כך יודעים הכול שניטע בשביעית באיסור.

הגמ' (שם) מוסיפה טעם נוסף: "דבר אחר, נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות". והגמ' שאלה מדוע צריך תירוץ נוסף וענתה "הכי קאמר, וכי תימא שבת נמי זימני דמיקלע יום ל' בשבת דאי נטע ההוא יומא הוא דסלקא ליה שתא ואי לא לא סלקא ליה שתא - תא שמע, דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות". וביאר רש"י (שם ד"ה הכי קאמר) שמכיוון שהנוטע שלושים יום (ומעלה) לפני ר"ה של השנה השביעית

בכביש המוביל לרמת מגשימים נבנתה השנה אנדרטה לזכר אלי כהן הי"ד ולצידה הוקם חניון 'פיקניק'. להפתעתנו נשתלה במקום חורשת עצים, ולצערנו הדבר אירע בשנת שמיטה. לאחר מעשה התברר שהדבר נעשה על ידי אדם פרטי, שאינו שומר מצוות, שתרם את הקמת המקום לזכר אלי כהן הי"ד, ולתומו סבר שנטיעת עצמים על ידי נכרי מותרת בשמיטה. נשאלת השאלה:

א. האם מותר לקיים עצים אלו או שצריך לעקורם?

ב. האם מותר ליהנות מצילים של עצים אלו? יש להדגיש, שעל אף שמדובר ביוזמה פרטית, את האישורים הוא קיבל מהרשויות, כולל היתר השקיית מים מחברת מקורות.

תשובה:

א. מקור האיסור

בגמ' בגיטין (דף נ"ג ע"ב) מובא "דתניא, הנוטע בשבת בשוגג - יתקיים, במזיד - יעקב. ובשביעית - בין בשוגג בין במזיד יעקב, דברי ר"מ. רבי יהודה אומר: בשביעית בשוגג - יקיים, במזיד - יעקב, ובשבת - בין בשוגג בין במזיד יעקב".

ושאלה הגמ': "מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית? אלא התם כדקתני טעמא א"ר מאיר מפני מה

שישראל מונין את שנות הנטיעה בוודאי ייודע לאחרים שזה נעשה בשביעית ומכיוון שישראל חשודין על כך, אם לא תחייב אותו לעקור את הנטיעה עלולים אנשים ללמוד ממנו להתיר ליטוע עצים בשביעית. אך בנטיעה בשבת אין חשש שהדבר יודע לאחר זמן, וע"כ אם היה שוגג לא קנסו אותו לעקור, ואע"פ שיש מקרה שיוודע, מ"מ אין סיבה לקונסו בכך כיוון שלא נחשדו ישראל על השבתות ולא ילמדו ממנו להתיר נטיעת עצים בשבת. ובמקום שלא חוששים שאחרים ילמדו להתיר את האסור אין ר"מ קונס.

אבל הרמב"ם הסביר בדרך אחרת – מפני שישראל חשודין על השביעית, ואם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי" (שמיטה ויובל א' י"ב) ומשמע שנקט שהטעם של "נחשדו ישראל" הוא טעם נפרד והוא הקנס הרגיל של שוגג אטו מזיד.

וכן פסק הרמב"ם את הטעם של "מונין" בפני עצמו. וז"ל: "אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלושים יום קודם ר"ה של שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלושים יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית עין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו" (שם פ"ג הי"א) וכשימצא שניטע בשביעית יבואו להתיר נטיעה בשביעית לכן אמרו חכמים שגם בשוגג יעקור, וא"כ אלו ב' טעמים שונים.

ב. הנ"מ בין הטעמים

בירושלמי שביעית (פ"ב ה"ד וכן תרומות פ"ד ה"א) מובאות ג' נפקא-מינות בין הטעמים:

עלתה לו שנה לשנות ערלה (דשלושים יום בשנה חשובים שנה) ומותר לקיים את הנטיעה בשביעית, אם כן לפעמים עלול אותו יום השלושים שלפני ר"ה לחול בשבת, "ולאחר זמן כשאוכלים מן הפירות לסוף שתי שנים ואומרים למה הותרו פירות הללו לשתי שנים ואומר להם השלושים שלפני ר"ה חשובים שנה ומזכירים שנטע בשבת", ולכן ראוי היה לקנוס משום כך גם את כל מי שנטע בשבת. ועל כן מוסיפה הגמ' טעם נוסף – שלא נחשדו ישראל על השבתות ומשום כך לא קנסו את הנוטע בהן.

ואף שעדיין קשה להבין כיצד יזכרו שזו היתה שבת, ואף אם אומר שנטעה שלושים יום קודם ר"ה, וכי זוכרים הם את לוח השנה? ונראה לומר, שמדובר באדם שרצה ליטע ל' יום לפני השמיטה 'ולהרוויח' שנות ערלה ולא הספיק ופתאם מוצא עצמו בע"ש לפני הל' יום וחשב שזה עוד קודם השקיעה וכדו' ונטע והתברר שכבר היתה שקיעה ונכנסה שבת. לאחר שנתיים שיבוא לפדות את הנטע רבעי וישאלוהו כיצד כבר עבר ג' שנים, ישיח לפי תומו, שנטע ביום הל' לפני ר"ה ויבוא לספר על הנטיעה שקרתה בשבת. ובכך יתפרסם חילול השבת כפי שהתפרסם חילול השמיטה.

ואולי הסבר פשט הגמ' הוא, שאם ישאלוהו כיצד כבר הגיע זמן נטע רבעי יאמר את התאריך שבו נטע, בהתחשב בכך ששלושים יום בשנה חשוב שנה, וכשיבואו לבדוק באיזה יום זה היה, כדי לבדוק אם אכן היו ל' ימים לפני ר"ה. ייודע שזה היה יום שבת ובכך יתפרסם שחולל שבת. ודו"ק.

יוצא מדברי רש"י, שהטעם ש"נחשדו ישראל על השביעית" איננו טעם נפרד אלא השלמה לטעם הקודם. דהיינו, מכיוון

לבאי המקום), שהדרך לנטעם היא יחד עם גוש האדמה הבא איתם מהמשתלה (או מהמקום שממנו נעקרו), ואם כן יש לדון האם נטיעה כזאת חשובה כנטיעה לעניין הלכות שמיטה – שהרי קי"ל שלעניין מניין שנות ערלה אין צורך למנות שנות ערלה לאילן שהועתק ממקום למקום עם גוש אדמה (כפסק הגרש"ז אורבך זצ"ל המובא בספר 'משפטי ארץ' על ערלה, הוצאה תשנ"ט, עמ' 148).

והנה בספר השמיטה לגרי"מ טוקצ'ינסקי זצ"ל (בפ"ג ס"י) כתב "ואסור להעביר שתיל ממקום למקום, ואם העתיקו השתיל עם עפרו בשעור שיכול לחיות בו, שאין זו נטיעה לענין ערלה, מסתבר שגם בשביעית אין זו זריעה, אעפ"י שבשביעית יש גם עשה ושבתה הארץ – אין זה נחשב לעבודת הארץ".

ואף שברור שאפי' נטיעת אילן סרק אסורה בשביעית כמובא ברמב"ם (פ"א ה"ה) "אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק". והכס"מ (שם) הביא בשם הירושלמי שביעית (פ"ד ה"ד) שדעת רשב"ג היא, שנוטעין אילן סרק בשביעית ומשמע דרבנן אסרי, וכן משמע בתוספתא שביעית (ג' י"א) שרשב"ג מתיר נטיעת עץ סרק לשם גדר ומשמע שרבנן חולקים עליו.

ואף שבספר השמיטה (שם הערה 6) הביא בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל (בקונטרסו אות כ"ג כ') "הסאברעס אסור ליטע אפי' לגדר מפני שמוציאין פרות" ודייק הגרי"מ "משמע דכשאין עושין פירות כלל מותר לסייג", אך קשה מלשון התוספתא וכן מדברי הרמב"ם שלא חילק כלל. ואכן הגרי"מ אסר.

אך מ"מ בנטיעה של אילן עם גוש עפר בשיעור שיכול לחיות בו, פסק שאינה נחשבת לנטיעה, ואף אם לכתחילה ודאי שאין

א. אם מת הנוטע – האם יש לקנוס את בנו שיעקור. אם הטעם הוא מפני ש'נחשדו על השביעית', סיבת החומרא היא האדם החשוד, וא"כ בבנו שלא עבר עבירה אין לקנוס. אבל לטעם שמניין השנים יגרום היכר שהאילן ניטע בשביעית – החשש הוא שאחרים יבואו להתיר, ויש לאסור זאת גם כשמת הנוטע.

ב. אם נטע פחות ממ"ד יום לפני שביעית (דמונין שנות ערלה משביעית, כמבואר ברמב"ם מעשר שני פ"ט ה"ט) – דמצד החשד אין להחמיר, שהרי לא נטע בשביעית, אבל מצד מניין השנים יש כאן היכר ויצטרך לעקור.

ג. כשנטע מ"ד יום לפני סוף שביעית (דמונין לערלה משנה שמינית) – דמצד מניין השנים אין כאן היכר שניטע באיסור ולא שייך להחמיר, אבל חשד ישנו ויצטרך לעקור כי סוף סוף ניטע בשביעית.

ד. נ"מ נוספת, שלא הובאה בירושלמי, היא הנוטע אילן סרק שלא מונים לו שנות ערלה, או המבריך או מרכיב עץ פרי באיסור בשמיטה באופן שלא מחייב מניין שנים מחודש. שמכיוון שמניין שנים אין כאן – אין לאסור מצד היכר, אך חשד שעשה זאת במזיד יש, וצריך לעקור.

ואכן הרמב"ם פסק לחומרא כב' הטעמים וא"כ הכל אסור. ובפירוש כתב "הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור" ולא חילק בין עץ מאכל לבין עץ סרק. ולכאורה במקרה דנן יש לעקור.

ג. נטיעה בגוש

אלא שבנידון דידן העצים שנטעו היו בוגרים וגדולים (כדי שתיכף אחר נטיעתם יתנו צל

הגלויים ולהשאיר טפטוף מים].

ד. זרען גוי

צד נוסף להקל במקרה שלפנינו הוא העובדה שנטיעת העצים נעשתה על ידי נכרי. וב'דרך אמונה' (שמיטה פ"ג ס"ק צ"ג) כתב, שאם זרען גוי אין צריך לעקור. ומקורו הוא מהחזו"א (שביעית סי' י"ז סקכ"ה) וז"ל: "אבל בר"מ פ"א ה"א מבואר שאין עשה דשביטה על הבעלים אלא על הארץ והעובד עובר בעשה אבל לא הבעלים... ולפי"ז מהתורה יכול לזרוע ע"י עכו"מ, אלא שאז קשה א"כ מדוע מצוות שמיטה קשה כ"כ והרי יכולים להמשיך לעבוד ע"י נכרים? ועל כך מתרץ החזו"א (שם) "והא דכתיב הן לא נזרע ששכירת פועלים עכו"ם קשה ואין יד הכל משגת, וגם לא היו ביניהם בזמן ישובן אלא עבדים". אך עדיין הדברים צריכים עיון. כמו"כ בציון ההלכה (שם ס"ק קצ"ד) הביא את דעת הראב"ד המופיע ברמב"ם שמיטה ויובל (פ"ד הט"ו) שמשמע, שאם גוי זרע לא צריך לעקור. אך המעיין בראב"ד משמע שמדובר שגוי זרע מעצמו שאז אין צריך לעקור ולאוסרם משום ספיחין. אך לא משמע שהתיר זריעת גוי בשליחות היהודי. וכן אמר לי הגר"ד ליאור שליט"א שאין להסתמך על היתר נטיעת גוי אם זה נעשה בשליחות היהודי ודברי הראב"ד נאמרו כשהנכרי עשה מעצמו. ולכן קשה להסתמך על קולא ז"א.

ה. חיוב שמיטה בדרום רמת הגולן

והנה הראב"ד (שם) כתב ש"במקומות שהשביעית מדבריהם אפשר דלא אמרינן

לעשות זאת, מ"מ בדיעבד לא יחשב לנטיעה שמחויבים לעוקרה.

אמנם בתורת השמיטה (לרב חנוך זונדל גרוסברג זצ"ל סעיף ה' הערה י"ג) כתב, שאין להשוות בין דיני ערלה לדיני שביעית. שבדיני ערלה אנו דנים על נטיעה חדשה או ישנה, וכל זמן שהניקה היא מהנטיעה הראשונה הרי אין למנות שנות ערלה חדשות. אבל לעניין שביעית האיסור הוא מעשה הנטיעה, ולכן גם נטיעת גוש היא אסורה לעניין שביעית. ועיין בכרם ציון (פ"ג ס"ו) שמשמע שהאיסור מדרבנן. ובשו"ת אז נדברו (ח"ד סי' ס"ט) החמיר ג"כ ומשמע מדבריו שהאיסור הוא מדאורייתא וז"ל "ויש בזה הלאו דנטיעה, וגם העשה דושבתה הארץ שהרי נעשה מעשה נטיעה במה שבטלו להארץ ומתחיל לינק ממנה אף שהשורשים עדיין לא נכנסו להארץ כמו בכל זריעה שבשביעית דחייבתי כפ"מ"מ מידי מחלוקת לא יצאנו ומכיוון שהעקירה הוי קנס מדרבנן א"כ הוי ספק דרבנן לקולא ולא יצטרכו לעוקרו.

[וכתב לי ידידי הרב בעז אופן הי"ו שבעניין זה יש לו מעשה רב ממו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א. בשמיטה האחרונה היה צורך לפנות מגרש לבנייה ביישוב (כרמי צור) שהיה נטוע בו עץ תאנה שניטע לפני 15 שנים ע"י תושב היישוב שנהרג עק"ה, איל שורק הי"ד. כדי למנוע עגמת נפש הוחלט להעתיק את העץ למקום אחר, אבל היה קיים חשש שללא נטיעה מחודשת לא יחזיק העץ מעמד עד סוף שנת השמיטה. שאלתי את הגאון הרב אריאל והוא הורה לעוקרו עם גוש ולהניחו ע"י נכרי ע"ג מצע מנותק, לכסות את השורשים

א. הערת הגר"א בנצל: אף אם יש איסור נטיעה ע"י גוי מנלן [לכרות]? (בכתי"י הרב לא ברורה המילה האחרונה).

למי שנטע בשביעית, דאינו אלא קנס שקנסו חכמים, יש להקל במקום ספק. (ואכן הגרא"ד פסק לאזורנו לעשר תו"מ בלא ברכה מהספק הנ"ל ולהקפיד לא לעשר ממקום אחד על חברו שמא מעשרים מן הפטור על החיוב).

ו. האם הנטיעה אסורה בהנאה

עץ שניטע באיסור בשביעית, נחלקו בירושלמי מה דין פירותיו. על המשנה (פ"ב מ"ז) האומרת שאין נוטעין ערב שביעית פחות משלושים יום, ואם נטע יעקור, שואל הירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד): "אם לא עקר פרותיו מה הן?" ונחלקו בזה בגמ'. "הורי רבי לא שישפכו פרותיו", דהיינו שאסורים הם באכילה (פני משה שם ד"ה פרותיו מה הן) ואולי אף בהנאה. לעומת זאת רבי בא השיב לו: "אני לא נמנתי עמהן בעלייה" דהיינו, שלא אסר את פרותיו. ואמרו רבי בא ורבי לא: "נצא לחוץ ונלמד" מאחרים מה דעתם בעניין הפירות. "נפקון ושמעון רבי יונה (בשם) ר' יצחק בר טבליי בשם ר' לעזר אין מחדשין על הגזירה. ר' יוסה (בשם) ר' יצחק בר טבליי בשם ר' לעזר אין מוספין על הגזירה" (שם). ומשמע שהפירות מותרים באכילה, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ג ה"א) שאם לא עקר הפירות מותרים אבל המהר"י קורקוס (על הרמב"ם שמיטה סוף פ"ג ד"ה נמצאת אומר) כתב, "שלדעת הרמב"ן וקצת מהראשונים נראה שסוברין שהפירות אסורים כיוון שעל ידי איסור באו והיה חייב לעקור שסמכו על רבי לא' שהורה שישפכו פרותיו, דמשמע דלמעשה הורה, ומעשה רב".

והנה בענייננו שהנטיעה היא של עצי סרק ולא עצי פרי, יש לדון האם לדעת הרמב"ן

בהו יעקור", וכן פסק ב'דרך אמונה' (שם) שאם זרען גוי במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, ששביעית שם מדרבנן, אין צריך לעקור.

השאלה העומדת לפתחנו היא האם בדרום רמת הגולן חל חיוב שמיטה מדאורייתא או מדרבנן. הרמב"ם (פ"ד הכ"ח) פסק, שעבר הירדן שביעית נוהגת בו מדרבנן, וא"כ לכאורה גם ברמת הגולן אין חיוב לעקור וכנ"ל.

אולם החזו"א (סי' ג' ס"ק כ"ה) פסק, שמן התורה עבר הירדן הרי הוא כא"י לכל דבר ובזמן בית ראשון נהג בו שביעית מהתורה, ומה שכתב הרמב"ם שנוהג בו שביעית מדרבנן כוונתו רק למקומות שלא כבשו עולי בבל והעצירות שכבשו עולי בבל אינם נקראים עבר הירדן שנספחו על א"י בבית שני ועבר הירדן לא קראו רק לחלק שלא נכבש ע"י עולי בבל רק ע"י עולי מצרים (לשון ה'באור ההלכה' על 'דרך אמונה' שם ד"ה עה"י) וא"כ אין נראה להסתמך על דברי הרמב"ם, ביחוד שבאזור דרום רמת הגולן נמצאו ממצאים המעידים על חיי יהודים במקום בימי בית שני.

אלא שאמר לי הגרא"ד אירבך שליט"א, שמכיוון שסמוך ליישובנו (רמת מגשימים) נמצאו שרידי הכפר סוסיתא (או המכונה סיסית כלשון הרמב"ם לקמן) שהוא מבין העצירות שהיו מובלעת של חו"ל בתוך שטחי ארץ ישראל הפטורות מן המעשרות ומן השביעית כמופיע בתוספתא אהלות (פרק י"ח סוף הלכה א'), וכמעמד הערים בית-שאן ואשקלון וכפר צמח ועוד שלא נוהגת בהם שביעית, יש לדון לקולא. ואף שמעיקר הדין אנו פוסקים באזורנו לחומרא, ששביעית נוהגת לכל דיניה, מ"מ לעניין חיוב עקירה

אך באילן סרק שאין שנות ערלה א"כ הרי זה דומה למה שפסק הרמב"ם (בפ"א הי"ג) שהחורש את שדהו בשביעית כדי שתהא יפה לזריעה למוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית, ואם מת לא קונסים את בנו. כי בנו לא עשה את העבירה וא"כ לא שייך לקונסו. וא"כ הוא הדין בענייננו דאף אם נאמר שהנוטע צריך לעקור, מכיוון שבעצי סרק לא מונים שנות ערלה אין כאן היכר עבירה ולכן החיוב לעקור חל רק על הנוטע ולא על האחרים.

ועדיין צ"ע, דאין זה דומה לבן היורש, מכיוון שכאן עובר העבירה נטע עבור ציבור המטיילים, ובד"כ אנו קונסים אותו ואת מי שנעשה בשבילו (כמו בביטול איסור לכתחילה), לעומת זאת החורש את השדה עשה זאת עבור עצמו ולא ידע שימות ובנו יירש אותו. זאת ועוד – אם יש חובת עקירה רק על הנוטע, אולי משמעות הדברים היא שאין אדם חייב לטרוח לעקרו (כשם שאין היורש שדה שנחרשה בשביעית חייב להזק את האדמה ולחרוש שנית) אך מנלן שמותר לו להשקות את הנטיעה (לאוקמי אילנא) ולעשות מעשה חיובי על מנת לקיימה? שהרי כאן ההשקיה מרכוש הציבור (חברת מקורות שהמועצה האזורית משלמת לה) ושמה נחשבת ההשקיה למעשה חיובי מתמשך, וצ"ע.

ה. האם ראוי ליהנות מהנטיעות

כשהרציתי את הדברים בשוב ברוכין ת"ז שבשומרון הביא לפני אחד הנוכחים בשיעור את הספר 'עלינו לשבח' (על דברים ח"א) לגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט"א ושם מופיעה (בתשובה קכ"ח) שאלה האם מותר לילדים לשחק בגינות נוי שנשתלו באיסור

האוסר את הפירות בהנאה, תיאסר גם הנאה מהצל של האילנות שניטעו לשם צל לאכול ולנוח תחתם.

ונראה פשוט, שהנאת צל הוי הנאה כמובא בגמ' פסחים (דף כ"ז ע"א) ששאלו כיצד ריב"ז היה יושב בצילו של היכל ודורש לרבים והרי זו מעילה בקודשים, ותרצה הגמ' דאין מעילה ליהנות מצל ההיכל דשאני היכל דלתוכו עשוי, ואין זו דרך הנאתו (רש"י שם ד"ה דלתוכו). אך אילן שעשוי לצל ודאי שזו דרך הנאתו ואסור, כמובא בגמ' ע"ז (דף מ"ח ע"ב) דאסור לישב תחת אשירה "משום אשירה לצל עשויה והיא דרך הנאה" (לשון התוס' בפסחים שם ד"ה שאני היכל), וא"כ לדעת הרמב"ן האוסר את הפרי בהנאה, נראה שה"ה שאסור ליהנות מצל אילן שניטע בשביעית לצורך צל. ולדעת הרמב"ם כפי שמותר ליהנות מפרותיו ה"ה שמותר ליהנות מצילו.

ז. על מי החובה לעקור

בנידון דין מדובר באדם פרטי שנטע את האילנות, ולא כשליח המועצה האזורית. ואף על פי שקיבל רשות להשתמש בהשקיה מהצינורות של חברת מקורות, מ"מ היוזמה היא יוזמה פרטית שלו ואין האחרים שותפים בדבר, וא"כ אף אם נאמר שיש חובה לעקור את העצים מכיוון שניטעו בשביעית באיסור, מ"מ חובת העקירה היא על הנוטע ולא על האחרים.

ואע"פ שפסק הרמב"ם (פ"ד הי"א) שמחייבים את היורש לעקור את הנטיעה שניטעה ע"י מורישו, היינו דווקא בעץ פרי משום שמניין שנות הערלה גורם להיכר העבירה שניטע בשביעית, כמבואר לעיל,

בשביעית. וכתב שאף שמעיקר הדין מותר להנות מעצים אלו, אך מ"מ יש חילול ה' בנהנה מהם והנהנה מהם מראה שאין לבו כואב על העבירות הנעשות בארצנו הקדושה.

והביא מעין ראייה לדבריו מהירושלמי שביעית (פ"ט ה"ו) שר' חזקיה ראה אחד הפורק משא של פירות שביעית שלקטן בשוק של קיסרין והפך ר' חזקיה פניו, כדי שלא יראה אותו אדם ויבקש ממנו לסייע לפרוק את הפירות האסורים. והגמ' (שם) שאלה "וכל כך למה? כדי שיעשה מקומו מוכיח" כלומר, כדי להוכיח את אנשי המקום שלא יטעו במעשיו של אדם זה הנושא את הפירות, שלא ילמדו ממעשיו. ומסיימת הגמ' "שמע רבי יעקב בר אחא (מעשה זה) ואמר אמה דהן ילדת בר" כלומר, אשרי האם שילדה בן כזה. ולכן הסיק הגר"י זילברשטיין "וה"ה בענינו, הגע עצמך, אם אדם היה שותל נטיעות שהיו מרגיזות ומעליבות אותו, ברור שלא היה נהנה לראותם, ואיך יערב לבו לראות גנות שמרגיזות את אבינו שבשמים?"

והביא מעין ראייה לדבריו מהירושלמי שביעית (פ"ט ה"ו) שר' חזקיה ראה אחד הפורק משא של פירות שביעית שלקטן בשוק של קיסרין והפך ר' חזקיה פניו, כדי שלא יראה אותו אדם ויבקש ממנו לסייע לפרוק את הפירות האסורים. והגמ' (שם) שאלה "וכל כך למה? כדי שיעשה מקומו מוכיח" כלומר, כדי להוכיח את אנשי המקום שלא יטעו במעשיו של אדם זה הנושא את הפירות, שלא ילמדו ממעשיו. ומסיימת הגמ' "שמע רבי יעקב בר אחא (מעשה זה) ואמר אמה דהן ילדת בר" כלומר, אשרי האם שילדה בן כזה. ולכן הסיק הגר"י זילברשטיין "וה"ה בענינו, הגע עצמך, אם אדם היה שותל נטיעות שהיו מרגיזות ומעליבות אותו, ברור שלא היה נהנה לראותם, ואיך יערב לבו לראות גנות שמרגיזות את אבינו שבשמים?"

ואמנם סברה זו שייכת ליודעים שנטיעה זו ניטעה בשביעית, אך אם אין חובה מוטלת עלינו לעקרו א"כ האחרים שנהנים, ולא יודעים שאילנות אלו ניטעו בשביעית, לא עושים דבר.

מ. עקירה ושתילה מחודשת

כשהרציתי את הדברים בישובנו, טען אחד משומעי השיעור, שאם נעקור את העצים האלו כעת בשמיטה הרי זה יגרום לאיבה, בייחוד שמדובר באדם (שלא התחנך על ברכי תנ"מ) שככל הנראה לא היה מודע לאיסור ההלכתי שבדבר ועשה זאת בתום לב מתוך

י. לסיכום

[א.] בגמ' מובא שהנוטע בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר. והובאו ב' טעמים: א. מכיוון שמונים לנטיעות שנות ערלה יתפרסם שהעץ ניטע בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית. ב. נחשדו ישראל על השביעית ולכן קנסו שוגג אטו מזיד. אחת מהנפקא-מינות בין הטעמים היא החובה לעקור אילן סרק שלא מונים לו שנות עורלה.

[ב.] הרמב"ם פסק את ב' הטעמים להלכה, ולכן גם נטיעה של עץ סרק בשביעית צריכה ליעקר.

[ג.] אולם במקרה שלנו מצאנו כמה טעמים מדוע ניתן להקל ולא להצריך לעקור כדלקמן: א. הנטיעה של העצים ניטעה ב'גוש' דהיינו

ד. אף אם נאמר שיש חובה לעקור נטיעה בשביעית במקרה דידן, מ"מ החובה היא על הנוטע ולא על אחרים. ומכיוון שהנוטע עשה זאת על דעת עצמו אין לקנוס אחרים בשל כך.

יא. מסקנה

אף על פי שראינו כמה פנים להיתר בדבר, מן הראוי הוא שישראל קדושים לא ייהנו ממעשה עבירה שנעשה בפרהסיה. אך מכיוון שבנידון דידן עקירת העץ עלולה להביא לידי איבה (כאשר מדובר באדם שאינו דתי ועשה זאת מרצון טוב להנציח חייל צה"ל שנהרג עקדה"ש) ע"כ הצענו שבמוצאי שביעית נביא טרקטור ונעקור את האילנות עם גושיו' וניטע אותם מחדש ונפרסם זאת בכל היישובים הדתיים הסמוכים. ובכך מנענו איבה, ואף לא נהננו ממעשה העבירה. "והאמת והשלום אהבו" ועוד חזון למועד.

עץ גדול עם אדמה סביב שורשיו. ולדעת הגר"מ טוקצינסקי זצ"ל מכיוון שאין מונים שנות ערלה מחדש בנטיעה בגוש אין זה נחשב לנטיעה וממילא אין לו דין שצריך לעוקרו (אף שודאי שגם זה אסור בשביעית).

ב. דעת החזו"א היא, שזריעה או נטיעה ע"י גוי לא נאסרה מהתורה, ומכיוון שבנידון דידן הנכרים הם אלו שנטעו בפועל לכן יש להקל שלא צריך עקירה.

ג. לדעת הראב"ד ועוד ראשונים, דין עקירה של נטיעה בשביעית נאמר רק בגבולות עולי בבל, ובנידון דידן יש ספק שמא המקום שבו ניטע העץ דינו כ'עבר הירדן' שאיסורו מדרבנן ואין בן דין עקירה. ואף לדברי החזו"א שאף עבר הירדן חייב שביעית מדאוריתא במקומות שנכבשו ע"י עולי בבל – שמא מקום הנטיעה הוא מן המובלעות של חו"ל שהיו באזור (כסוסיתא, הקרויה בחזו"ל סיסית) שדינם כחו"ל.